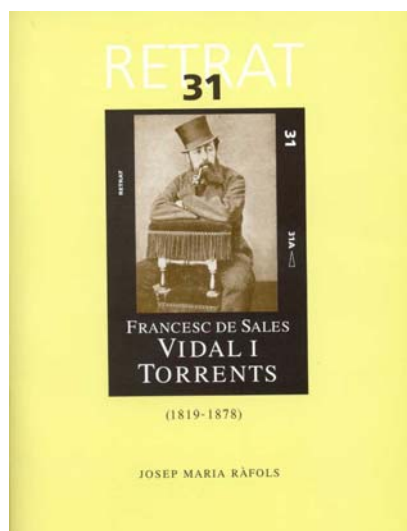

RETRAT N. 31

FRANCESC DE SALES VIDAL Josep Ma Ràfols

◀ PRESENTACIÓ ▶

Francesc de Sales Vidal i Torrents, la persona que tenim el goig de mostrar en aquest apunt biogràfic confeccionat per Josep Maria Ràfols, un seu descendent, va ser, com podreu comprovar amb la lectura del “retrat”, un vilanoví força conegut del seu temps, el segle XIX. Un vilanoví que es guanyà la fama en el món de la política —fou emèrit Alcalde de la vila—, així com en el món de la literatura, concretament de la dramaturgia, en l’escriptura de la qual aconseguí un èxit rellevant: no debades en alguna història del teatre se l’ha considerat un dels iniciador del teatre català modern, junt amb Frederic Soler, Pitarra, i altres literats de l’època. És oportú, doncs, que avui, l’Ajuntament de la ciutat, el qual, Francesc de Sales

Vidal i Torrents, presidí en el seu moment, li dediqué l’homenatge d’editar aquesta petita biografia que ha de servir perquè els ciutadans no el perdin en la memòria; a ell, així com a d’altres il·lustres fills i filles de la ciutat, presentats en aquesta modesta col·lecció de “retrats” de personalitats locals.

SIXTE MORAL I REIXACH
Alcalde de Vilanova I la Geltrú

El senyor alcalde es va aixecar del silló solemnement, es va treure els pantalons amb gran dignitat i els va regalar a un pobre que li acabava de demanar si tenia uns pantalons vells per donar-li, perquè estava tan necessitat que no disposava ni de roba per canviar-se.

Aquesta història s'ha explicat durant cent anys a totes les cases de Vilanova, a la vora del foc primer, al voltant del braser després, i ha anat esllanguint-se a mesura que el televisor ha anat suplint l'art de contar històries i mantenir vives les llegendes locals.

Aquell alcalde del qual se n'explicaven aquesta i moltes altres anècdotes increïbles no era un desmarxat ni un radical. Ben al contrari, era un conservador, un patrici estirat i el dandi més exagerat que hagi ocupat mai la poltrona de la plaça de la Vila. Un fervent convençut de la necessitat de preservar l'ordre i els bons costums. Però per sobre del seu estatus social va ser un apassionat pels llibres, un escriptor de ploma ràpida i un home obsessionat pel teatre, fins el punt que sovint convertia la seva vida pública en una sobreactuació teatral.

◁ Una barba en forma de forca ▷

Francesc de Sales Vidal i Torrents (Vilanova, 1 de novembre de 1819 - 29 de juliol de 1875), Don Paco, era un elegant amic dels cafés, les manilles i el tresillo que es distingia per una barba molt espessa i molt curiosa: al final es dividia en dos formant una mena de forca de dues puntes cap per avall. Era una barba retallada i cuidada però sense deixar de semblar abrupte. En el dietari que escrivia va deixar constància de les despeses que l'atenció a la barba li costava: *Una botella con líquido para quitar manchas y una idem de brillantina para la barba, 20 reales.*

Per damunt de la barba hi destacava, sobre tot, un front ample i obert, gairebé desafiant, com si el fos el mascaró de proa de la seva seguretat i d'un pelet d'altivesa amb la qual presumia d'un bon nivell social i d'un alt nivell cultural: els molts llibres que llegia, la gran afició a la música, els seus abonaments al Liceu i els freqüents desplaçaments a Barcelona per seguir les obres que es representaven als teatres de la capital o per gestionar la vida familiar i la vida pública de la ciutat. Unes anades i vingudes de la capital que eren llargues i complicades. A vegades les feia en diligència o dalt d'un ruc, havent d'anar primer fins a Vilafranca per trobar una carretera. O bé per mar on la falta de vent podia deixar la barca hores i hores balancejant-se sobre les onades sense avançar ni un pam.

Un gran barret de copa cobria aquell front tan ample sempre que la circumstància ho permetia. El barret com a signe de distinció i símbol d'alt estatus però també com a detall d'elegància i de dandisme impenitent. No endebades presumia d'haver ballat amb l'emperadriu de França Eugenia de Montijo. En les grans ocasions acompanyava el seu caminar amb un bastó de canya. A la butxaca, discretament, hi guardava uns quevedos d'or.

Vestia com un hisendat de l'època, quan presumia de rentista, o com un romàntic quan anava de literat. Solia portar gruixudes jaquetes, amb armilla, rematada per una doble cadena d'or que li creuava des d'un botó fins la butxaqueta de l'altre costat.

Era tan presumit que sempre que es feia retratar es posava mirant a la seva esquerra lluint, per tant, el perfil dret en el qual hi destacaven les elegants celles poblades que sobre les profundes cavitats dels ulls li donaven un aire penetrant de visionari, una mirada profunda i gairebé intrigant.

El personatge tenia un punt que el feia misteriós i al mateix temps simpàtic i popular. Era una barreja en el seu tarannà, al mateix llegit i implicat en els afers vida de la vila. Molt distingit i de classe alta però igualment accessible. Molt conservador en les idees polítiques i socials i, tanmateix, el més popular dels habitants de la vila.

La seva vessant misteriosa s'ha anat engrandint al llarg del temps. Primer per la llegenda de personatge elegant i aureolat d'anècdotes i després per la desaparició de molts testimonis documentals relacionats amb ell. Algunes de les seves obres ja no es poden trobar, d'un diari que va crear se n'ha perdut el rastre, de la major part dels seus poemes no se'n sap res, dels seus dietaris només uns quants es conserven a la Biblioteca Balaguer; la resta està desapareguda. La seva important biblioteca privada va sortir dalt d'un carro camí de Viladellops i de moment no s'ha tornat a veure. Unes notes que va escriure com a esborrany per a fer, algun dia, la seva autobiografia van aparèixer a la Biblioteca Arús, un centre d'inspiració massònica sense que, almenys per ara, hi hagi seriosos indicis de que fos maçó com ho era el seu amic Víctor Balaguer.

◁ El misteri de la tercera imatge ▷

Fins i tot hi ha incògnites, encara, sobre la presència actual d'imatges d'ell en alguns llocs públics de la ciutat. La tradició oral assegura que a la ciutat hi ha tres representacions de Francesc de Sales Vidal a destacats emplaçaments. La primera és la més fàcil de trobar. La pot veure qualsevol persona que entri a la seu local del saber, la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. Només creuar el llindar, el visitant es troba sota la cúpula que fa de lluernia i davant d'un bust de marbre blanc de Carrara del fundador del centre que porta el seu nom. Una creença força estesa assegura que en aquest punt, sota la volta i sota el bust, s'hi troba Balaguer enterrat d'amagatotis pels seus companys maçons, la qual cosa voldria dir que la seva magnífica tomba-monument al cementiri local està buida. A la part superior de la paret que rodeja aquesta sala hi ha una sèrie de pintures que reproduïxen vuit patricis locals, entre ells el nostre dramaturg. Aquesta és la seva primera presència pública a la ciutat actual.

El retrat de Vidal a la cúpula de la biblioteca-museu

La segona, és un bust que el representa amb la seva imatge més senyorial i que porta la signatura de l'escultor P. Carbonell. La imatge es troba en una de les sales del Museu Balaguer.

La tercera imatge és un misteri. Es dona per segur que es troba en algun lloc públic i destacat de la ciutat i se suposa que no està exposada de forma manifesta, sinó que està encoberta d'alguna manera

Es creu que la personalitat teatral de Vidal li hauria pogut conferir un aspecte amagat o teatralitzat. S'espera que la revisió de les seves obres ofereixi pistes que puguin permetre localitzar la imatge.

◁ Una sorpresa a la Biblioteca Arús ▷

Un dia, fa un grapat d'anys, jo estava en una altra biblioteca, la Arús, al passeig de Sant Joan de Barcelona, complimentant una antiga passió per les biblioteques velles, segurament nascuda en els freds de les balaguerianes sales del costat de l'estació de Vilanova. Se'm va apropar una bibliotecària, que m'havia reconegut molt de temps després que compartíssim aficions folklòriques a Vilanova, ella com enxaneta i jo com a apassionat pinyaire. Es va presentar. Es diu Eulàlia Carnicer i jo vaig lamentar no haver-la reconegut abans. Li vaig explicar que buscava les obres desaparegudes del Francesc de Sales Vidal. Em va dir que allà les obres no hi eren, però en canvi tenien un quadern de notes d'aquest senyor. Quina casualitat! L'havia cedit un tal Moliné Marés al centre de documentació anarquista i maçònica.

El llibre de notes porta com encapçalament la paraula *Apuntes* i especifica la intenció amb què els va prendre: *"Para el día en que me decida a escribir la historia de mi vida"* i il·lustra la primera part de la seva biografia, a excepció de la infància, de la qual no en parla.

Aquests apunts els va començar el 1857 amb una *Advertencia* que diu així: *"Las notas que se leen en las hojas de este libro han sido extraídas por mí de mis carteras de viaje, de mis libros de memorias y de otra infinidad de apuntes que en diferentes épocas de mi vida he tomado"*. I després comença les memòries centrant-se en el principi de la seva educació: *"A mediados de agosto de 1829 salí de Villanueva para Montserrat. Permanecí un día en aquel monasterio y, al siguiente, mi tío el padre Ramiro Torrents, mayordomo en aquel entonces, me acompañó a Manresa, en cuya ciudad permanecí cuatro años estudiando con los padres jesuitas la Gramática Latina y la Retórica"*.

Tenia 9 anys quan va deixar la família i se'n va anar a estudiar. La separació dels seus li va obrir la visió del món, fins llavors limitada a l'àmbit local, i va posar les bases del seu esperit despert a tot el que l'envoltava i al coneixement.

Quatre anys més tard entrà a la universitat de Cervera que en aquell temps encara mantenia l'important prestigi que havia tingut, tot i estar ja en franca decadència per la competència de Barcelona, que volia recuperar el seu centre universitari. En aquella població lleidatana estudià Filosofia sota el mestratge d'un frare franciscà. Al final d'aquell curs la tornada a Vilanova que van protagonitzar ell i tres companys més va resultar èpica, segons el relat que en va fer: *"Para los tres teníamos un mal pollino y un muchacho, y a poco de haber salido de Cervera se nos vino encima una tempestad que duró tres días, que fueron los que empleamos en hacer el viaje. Llegué a casa tan estropeado, que mi padre mandó echar al común cuanto llevaba puesto encima, excepto el manteo"*.

La por a les epidèmies sanitàries i el temor a les partides dels carlins alçats en armes era la principal inquietud: *"En el mes de noviembre de 1834 salí de Villanueva para Cervera para cursar el segundo año de Filosofía (...) Durante aquel curso empezó a tomar grandes proporciones la facción carlista, de modo que hasta dentro de la ciudad tuvimos varias alarmas"*.

◁ Mofes als carlins ▷

El tercer curs de Filosofia ja no el va fer a Cervera, molt perjudicada per la insegueretat que es vivia al camp. Va continuar els estudis al seminari de Tarragona, on va tenir com a professor el doctor Palou, que després va ser bisbe de Vic i més

tard de Barcelona. A l'any següent la guerra tornà a apropar-se-li: *"El día 6 de enero de 1836 casi toda la facción de Cataluña, en número de 6.000 hombres capitaneados por mosén Benito Tristany, se presentó frente a Villanueva, sorprendiendo a los nacionales de caballería que habían salido de descubierta, de los que fueron heridos algunos. La alarma fue extraordinaria. El cabecilla intimó la rendición, más a pesar de que la villa apenas se hallaba fortificada, se le respondió con mofa. A las pocas horas la facción se retiró. En la noche de aquel día fueron asesinados en Barcelona los presos que se hallaban en la Ciudadela"*. Els estudis de Dret els va acabar a Barcelona i a Madrid, on es va doctorar.

Va fer el servei militar a Saragossa. El viatge per incorporar-se a files, en cotxe correu, va durar tres dies, durant els quals va poder comprobar la duresa de la vida als Monegros: *"Desde Bujaraloz a Zaragoza experimenté el frío mayor que he sentido durante mi vida"*.

El servei el va fer com a ajudant del capità general d'Aragó, el general Ricafort, a qui va acompanyar en diversos viatges *"en el coche particular del general, escoltados por una partida de miñones y algunos caballos"*. Aquest tracte deferent de què va gaudir el va explicar d'aquesta forma: *"Mis relaciones con el general Ricafort procedían de haberme recomendado a él el general Ayerbe, su antecesor en el mando de Aragón, sujeto a quien había sido recomendado desde Barcelona"*.

Era un bon coneixedor de la comarca i les seves tradicions: *"El día 29 de agosto de 1849 a las seis de la mañana salí de Villanueva para Villafranca montado en un burro y acompañado de Ramon Poch en clase de criado. Al llegar al sitio llamado el Sellarot del Solé se tendió el burro, me apoyé yo en tierra y se me dislocó el brazo izquierdo. Me dirigí a casa la señora Paula Girona, vinieron los médicos y me hicieron la cura aquella misma noche. Pasé la fiesta mayor en la cama. Después de algunos días regresé a Villanueva. Me duró el mal unos dos meses"*.

Aquell mateix mes, amb 30 anys i encara amb el braç ferit, va ser nomenat secretari de l'ajuntament, càrrec que va ocupar gairebé un any i que va ser el primer d'una llarga sèrie fins arribar a la màxima responsabilitat municipal. Entre els projectes que va desenvolupar aquell ajuntament recorda que *"se hicieron las aceras de la calle de Capuchinos, que promovieron una oposición grande por parte de muchos vecinos"*. Aquesta oposició va ser una premonició de la que es va generar 130 anys més tard quan al mateix carrer se li van treure les voreres per convertir-lo en carrer peatonal.

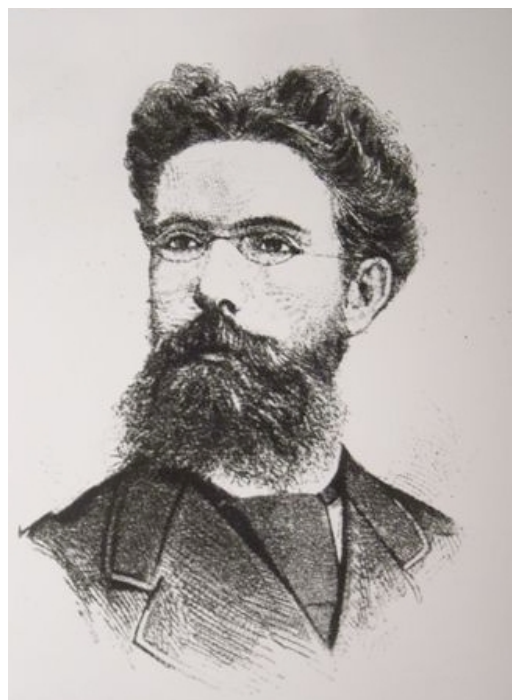
◁ Es reia dels rivals ▷

A la primera època del *Diario de Villanueva* va començar a mostrar el seu estil periodístic atrevit i satíric que el va portar a intervenir en nombroses picabaralles. Utilitzava, a més del seu nom, els pseudònims de Forastero y El Peregrino. Una de les polèmiques en les que va intervenir va ser contra l'administrador de Correus. L'acusava de fer arribar amb molt de retard els periòdics als redactors que hi estaven subscrits. L'administrador va respondre que això no era així, que ell els deixava puntualment la premsa del dia però que ells no passaven a recollir-la. Les rèpliques les feia amb ironia i rient-se del seu interlocutor. A l'administrador de Correus li va dir: *"Cuando escribimos aquellas líneas estábamos muy lejos de creer que incomodaría a usted su contenido. A haberlo sabido, hubiéramos arrojado la pluma lejos de nosotros, y aún ahora mismo, señor administrador, despechados por haber caído en tal falta, estamos tirando con tanta fuerza de nuestros bigotes que, sin duda, alguna, amaneceremos sin ellos. Servirá para nosotros no obstante de un gran consuelo la cumplida satisfacción que damos a usted, y si para la total expiación de nuestra falta"*

es preciso sacrificar hasta la barba, a pesar señor administrador del cariño con que la criamos, ni un solo pelo quedará de ella". Immediatament després d'aquesta polèmica va deixar la redacció del *Diario de Villanueva*.

La primera manifestació que coneixem de la seva dedicació a la promoció de la literatura i en concret del teatre, la trobem l'any 1850 quan, amb tres socis més, es va fer càrrec de l'empresa del teatre local. Però la iniciativa no va ser tan pròspera com semblava a causa d'una 'topada' amb l'Església: *"Hasta mediados de enero (de 1851) llevábamos ganados algunos miles de reales, a lo que contribuyó en gran parte el extraordinario éxito que alcanzaron los 'Pastorcillos', arreglados por mí; mas el haberse presentado en dicha época en esta villa una misión mandada por el señor obispo de la diócesis y, por otra parte, la larga temporada que actuó la compañía, hicieron que perdiésemos unos 80 duros cada uno de los empresarios"*.

Els *Apuntes* recullen amb insistència els principals esdeveniments de la vida local, sobre tot l'associativa: *"El día 6 de agosto de 1853 se verificó la inauguración del Círculo Villanovés (a la plaza de la Verdura, actual Foment) con un gran baile. Durante toda la noche no cesó la lluvia acompañada de una fuerte tronada. El día anterior se había dado entrada libre a todo el vecindario, de modo que fueron pocos los que dejaron de visitar los salones"*.

La imatge més juvenil que li coneixem

El món que narra Francesc de Sales Vidal és bàsicament rural. Però hi ha també algun apunt que fa referència a la naixent industrialització i als temors que aquesta despertava en les classes benestants: *"El día 6 de agosto de 1854 se daba un baile en el Casino Villanovés. Serían las doce de la noche cuando, paseando yo por la plaza de la Verdura con el alcalde don Miguel Pi, nos avisaron de que, por la parte de Sitges, se dirigían a esta villa unos 200 obreros con intenciones de cometer alguna tropelía. Dimos aviso a algunos del baile y ocuparon los alrededores del Casino los serenos, guardas rurales y una compañía de soldados que teníamos de guarnición. Yo fui a dar aviso a la fábrica de Ferrer (l'industrial Josep Ferrer Vidal, cunyat seu) en la que estaba éste de guardia con sus dependientes. Los que habían producido la alarma retrocedieron antes de llegar a Sitges"*.

◁ El còlera desferma el pànic ▷

Aquella primera alarma va ser el preludi d'una altra de molt més greu, de sentit totalment diferent, que es va produir l'endemà mateix: *"El baile que debía darse en el Círculo Villanovés el día 6 de agosto de 1854 no pudo darse hasta la noche del 7 porque hasta este día no pudieron estar corrientes los aparatos para la iluminación por medio del gas, que se estrenó en aquel baile. En él, que estuvo brillantísimo, se dio un refresco a don Buenaventura Vivó, embajador de México cerca la corte española. Serían las dos de la madrugada cuando vino a reunirse con su familia el médico don Isidro Parellada y, en confianza, me dijo que venía de visitar a una hija del señor Basora, yerno de don Manuel Pasarell, que hacía dos días que había venido*

de Barcelona, la que se hallaba atacada del cólera. A las pocas horas era ya cadáver. Al salir del baile, que serían las cuatro de la madrugada, fuimos a aguardar la diligencia, y los pasajeros que conducía fueron los primeros que entraron en el lazareto que se estableció en los Cuarteles".

El secret de l'amenaça sanitària que planava sobre la població no va poder mantenir-se gaire temps. Tres dies més tard, senyals del cel precedien l'eclosió de la plaga: *"Al amanecer del día 10 de agosto (día de San Lorenzo) de 1854 estalló sobre Villanueva una fuerte tempestad. En una de las casas de la plaza de los Carros cayó un rayo que no produjo más que algunas contusiones en varios de sus moradores.*

A las nueve de la mañana, saliendo de la iglesia parroquial de San Antonio Abad, fue atacada del cólera una mujer llamada La Casaca. Este acontecimiento produjo un pánico en todo el vecindario imposible de describir".

"Los estragos que en la población hacía el cólera iban aumentando progresivamente. El día 15 la parroquia de la Geltrú, que no había sido invadida, celebró aún su fiesta mayor; más al día siguiente ya hubo en ella una infinidad de casos. El día 24 por la tarde salió de la iglesia de San Antonio una procesión que se dirigió a la de San Sebastián, y el día 26, sábado, a las seis de la mañana, salió de la misma iglesia otra muy numerosa, en la que iban muchos centenares de personas de ambos sexos con hachas y velas acompañando varios santos y el Cristo de la Cofradía de la Sangre, que recorrió gran número de calles. La gente se afectó tanto con aquel acto religioso que el número de los invadidos fue aquel día mucho mayor. Dos mujeres que vivían en una casa contigua a la nuestra, que habían ido a la procesión, eran cadáveres aquella misma noche. Esto nos impresionó tanto que resolvimos trasladarnos al Piular a la mañana siguiente, lo que efectuamos. Aquel día las defunciones pasaron de 50".

Els efectes de la plaga van ser desoladors a la vila: en 49 dies van morir 900 persones d'una població que no arribava als 12.000 habitants. A més, aquest genet de l'Apocalipsi va provocar a la vila una greu crisi social.

◁ Un 'Eco' que sembla un tro ▷

Amb gavadina i el barret de copa a la mà

Poc després de l'epidèmia de còlera i per encàrrec de l'editor del *Diario* Teodor Creus va publicar un llibret que sota el títol de *El cólera-morbo en Villanueva y Geltrú* recollia amb detall l'evolució de la plaga, amb el nombre de morts que hi havia cada dia, les processons que es feien i, a més, el comportament dels responsables sanitaris i municipals, d'alguns dels quals s'explicava que per por a la malaltia havien abandonat els seus llocs. Deia, per exemple, que els metges *"acudían con repugnancia a las casas a donde eran llamados; examinaban al enfermo desde mucha distancia, como si temiesen contagiarse con su sola vista; derramaban gotas de cloro por encima de las camas y se lavaban con vinagre antes de salir"*. Acusava els farmacèutics de multiplicar per 700 el preu del bicarbonat de sosa que la gent usava per intentar curar-se. I publicava els noms i cognoms dels membres de l'ajuntament que van deixar el poble durant l'epidèmia.

En aquell moment Vidal, que com hem dit s'havia separat del *Diario*, va treure una nova publicació: *El Eco de Villanueva*. Hi recollia les cartes dels afectats per les acusacions de Creus que no eren ben rebudes al *Diario*, on, per cert, se l'acusava de no acceptar les rèpliques a les cartes acusatòries que publicava *El Eco*.

Però, tot i la polèmica, la sang no va arribar al riu. Leandre Creus, germà de Teodor, va publicar i va vendre les obres de Vidal a la seva impremta. El fill gran de Teodor, Manuel Creus Esther, va ser amic del fill de Vidal i anava a passar dies de vacances a la casa del Piular amb la família i acabà casant-se amb la filla de Vidal, Dolors Vidal Ferrer.

De fins on podien arribar les polèmiques de l'època en deixa constància l'escàndol que es va muntar quan *El Eco* va dir que Moisès s'havia equivocat en referir l'antiguitat del món en les sagrades escriptures. Des del *Diario* van replicar tres eclesiàstics, sota el pseudònim de *Unos amantes del catolicismo*, i encara *Otro amante del catolicismo* acusant *El Eco* d'heretgia. L'alcalde de la ciutat, Pere Màrtir Pollés, va haver d'intervenir prohibint als directors dels dos mitjans que tractessin "*asuntos políticos y religiosos*".

Els enfrontaments entre *El Eco* y *El Diario* durant els 13 mesos en què van coexistir van ser continuats. El fet, però, de no disposar de cap col·lecció de *El Eco*, ni tan sols d'exemplars solts, fa que resulti impossible fer-ne una referència detallada.

El Eco, que va desaparèixer per suspensió administrativa, va tenir una curta continuació amb el nom de *La Opinión de Villanueva y Geltrú*, entre finals de 1855 i principis de l'any següent. Però no se'n coneix l'existència d'exemplars. Vidal diu: "*Dejé de publicarlo por los perjuicios que me había ocasionado en esta villa y, sobre todo, por los que me ocasionó mi corresponsal en La Habana*".

Dels apunts de la Biblioteca Arús no se'n desprén cap indicatiu clar sobre el punt de la ciutat on es pot trobar la seva tercera imatge. Els llocs de la vila que cita més sovint són l'església d'on sortien les processons contra el còlera i el Casino Villanovés on hi passava algunes vetllades fins a altes hores. Però ni en un lloc ni en l'altre sembla haver-hi cap imatge d'ell.

◁ Casament a les 7 del matí ▷

No deixa de resultar curiós que mentre els balls a les entitats socials acabaven a les dues i fins i tot a les quatre de la matinada, altres acte de gran transcendència se celebrassin tan d'hora: "*El día 18 de enero de 1855 se celebró mi matrimonio con doña Antonia Ferrer y Vidal, siendo testigos de él el abogado don José Corrons y el médico don José Puigdemassa. El acto tuvo lugar a las siete de la mañana en la sacristía de la iglesia parroquial de San Antonio Abad, siendo el celebrante el padre Bernardo Garrich, abad del extinguido monasterio de San Valentín de Bages*".

El pare Garrich, que els va casar, era un cosí seu que havia estat abat del monestir de Sant Benet de Bages quan els monjos en foren expulsats per la desamortització de Mendizábal. El matrimoni va tenir dos fills: la Montserrat i el Frederic. Aquest va heretar l'afició del seu pare a escriure teatre però no el seu èxit.

◁ Feliç al camp, amb els arbres i els ocells ▷

El Piular era una finca, a un parell de kilòmetres de la vila, on li agradava refugiar-se quan volia apartar-se del brogit del poble i on va escriure bona part de les seves

obres. Era, també, el lloc on rebia els seus amics o els familiars que venien a visitar-lo o a passar una temporada amb la família. Allà hi trobava molt més que a Vilanova l'ambient rural que l'entendria, aquell món en el qual la naturalesa era més propera i real i, al mateix temps, s'hi reproduïen esplèndidament els principis de l'ordre secular: el senyor de la terra controlant les seves possessions. Supervisava el treball del camp marcat pels canvis de temps i els cicles de les plantes que passaven d'arraulir-se amb el fred a brotar i omplir de verd tendre tots els racons en un parell de mesos. A prop de la masia hi havia una petita font rodejada de xiprers i un jardinet romàntic. Seguint la moda importada pels 'americanos', al costat de la masia s'hi alçava l'esvelta figura d'una sòlida palmera.

El que més produïa el Piular era raïm. Sense ser cap gran propietat, tenia tres vinyes que tranquil·lament podien donar una collita de 40 bótes de vi i una altra vinya de sumoll, aquell raïm negre de gra gros i llargarut del qual en sortia un apreciat vi dolç. A més de la vinya també hi tenia alguns fruiters i fins i tot va fer-hi plantar una dotzena d'avellaners que li va enviar des de Tarragona el seu cunyat Josep Fontanals. La presència d'avellaners en una terra on no n'hi ha tradició era una forma de pal·liar l'enyorança de les finques familiars de La Selva del Camp on havia pasta tants estius i on l'avellaner era amo i senyor.

Com a bon propietari rural estava continuament preocupat pel temps. Quan hi havia sequera no parava d'escrutar el cel en busca de núvols reparadors i quan plovia controlava fins a quina profunditat havia penetrat l'aigua en la terra. I cada mes de gener la matança del porc constituïa un esdeveniment del qual deixava constància amb esperit gairebé notarial: *"Ha pesado 108 carniceras menos una tercia"*. Per a els ocells eren una passió. Criava canaris i rossinyols en una gàbia verda, de fusta, en forma de casa. També cuidava una merla i uns ocells exòtics australians.

La seva casa natal a la vila, al carrer Major número 36, era menys lluminosa. S'hi accedia per una entrada ampla i allargada que acabava en tres columnes formant arcada abans de començar les escales. La sala era el lloc central de la vivenda en el qual hi lluïa el senyoriu familiar a través dels miralls amb cornucòpies daurades que decoraven les parets, i el retrat del seu pare i d'alguns autors teatrals. Des del seu despatx podia sentir com les inexpertes mans de la seva filla intentaven fer sortir del piano les notes del *Fur Elise*, sota la mirada rigorosa del mestre Antoni Urgellés. En un altre portal del mateix carrer, gairebé a tocar Can Papiol, hi havia l'entrada per la tartana -feta construir expressament per un fuster de Vilafranca- i al fons, un corral pels animals.

◁ Carnaval alegre però no 'desmadrat' ▷

Als sermons de Carnaval que, per definició, són anònims o, millor dit, són obra del Carnestoltes, és difícil que hi hagi referències sobre la ubicació de la tercera imatge de l'escriptor a la ciutat.

Segons Ramon Ferrer Parera, Paco Vidal va escriure els sermons de Carnestoltes des del 1855 fins el 1878, any en que va morir, excepte els anys de la Primera República i alguns en què les conseqüències de la guerra al nord d'Àfrica van diluir la celebració. També feu nombrosos testaments del Carnestoltes. Els discursos els escrivia una estona abans que es pronunciessin. A vegades hi afegia detalls mentre dinava i el noi que els hi havia portat per retocar-los s'esperava a la porta. El contingut d'aquests sermons és la síntesi del pensament dels carnavalistes de la vila i la seva essència la dona el mateix Carnestoltes en el sermó de 1877, quan diu: *"Mano que sens excuses / tots facin per alegrar-se; / però compte a desmadrar-se / perquè*

tinc molt males puces". Alegria sí, 'desmadre' no. El carnaval local no ha deixat mai de ser una festa controlada pels elements d'ordre, per les forces vives locals.

L'estructura dels seus sermons responia a un patró estandarditzat. Començava amb una salutació on Paco Vidal projectava la seva visió teatral de la vida, com aquesta de 1858: "*El cor m'està fent trip-trap / al veure-us trempats i grassos / i us donaria mil abraços / si no estés aquí enfilat*". O aquesta altra: "*Que no enraoni cap dona / i quietud els bordegassos. / Calleu tots, si en sou capaços / que haig de parlar una estona: / Passant montanyes de neu / entre carlins i soldats, / per fi, vassalls estimats, / he vingut gràcies a Déu*". Després entra, de forma genèrica, a criticar novetats: "*La gent de seny no sap / perquè havent-hi mantellines / les senyoretetes més fines / porten un cabàs al cap. / I com tenint tant de salero / imiten a les gavatxes / fabricant-se males fatxes / amb la moda del sombrero*".

Sovint explica històries de balls de màscares amb sorpresa: senyors que s'enamoren d'una enmascarada i es toquetegen amb ella i després acaba sent la seva criada, la sogra o un senyor de gros bigoti.

Els anys en què la situació social de la vila era complicada, el Carnestoltes no ho passava per alt: "*Per desgràcia tots sabem / que el treball està parat: / que el fabricant, el 'marinu' / el pagés i el menestral / passen dies i setmanes / sense poder treballar / que els boters maten les hores / per la platja passejant / perquè els negociants de vi / compren poc i a un preu baix. / Això causa la misèria / que a tots us té capficats / i és motiu de moltes gresques; perquè com diu el refrany / tot són disputes i 'enredus' / a la casa on no hi ha pa*". I ho remata així: "*El temps que corre és mal temps / l'any que passem és mal any, / per això oblidar les penes / és el que hem de procurar*".

Un assumpte que es repeteix als sermons és la ridiculització dels costums dels barcelonins. En concret se'n riu de què a Barcelona facin servir un ninot de palla com a imatge del Carnestoltes: "*¡A quin temps hem arribat! / Una cassaca amb 'petxera' / unes mans i un cap de cera / commouen la gran ciutat*". I un altre any el sermó encara augmenta la descalificació: "*Que els babaus de Barcelona / prenguin per or el llautó... / no hi fa res, no... ca... millor / a nosaltres res se'ns dona. / Ells estan tots estofats / amb son rei, pobra canalla! / I és un rei, un rei de palla / ple d'estopes i de draps*".

La crítica que més es repeteix és l'adreçada a l'obra inacabable de la carretera a Sitges i el sempre endarrerit projecte de ferrocarril: "*Tot cruixit i mal menat / en un cotxe molt humil / a la fi bé o mal he arribat. / Ai quin jorn afortunat / aquell que tinguem carril!*".

I no hi falta la recomanació d'ajudar els pobres i els malalts: "*Ara, nois, aneu ballant, / i tireu força confits, / més no oblideu els sospirs / que diris l'Hospital fan / els malalts des dels seus llits*".

El primer sermó de Vidal després de la República va resultar el més moralista de tots els que va fer: "*Noies que d'aquesta vila / sou el més preciat brillant, / les dels ulls com la nit negres, / les dels ulls com el cel blau, / teniu compte, us fa l'aleta / l'esparvé sobre del cap. / Avui porta una arpa nova, / arpa que pot fer molt dany / a la que al clatell té llana / o que és boja del davant. / Sabeu noies a aquesta arpa / quin nom lo esparvé ha posat? / El matrimoni civil. / Alerta i anem a pams / alerta a caure endarrere / que està l'enemic davant*".

Si es busca en aquests sermons alguna pista sobre la tercera imatge del Vidal a la ciutat actual tampoc hi ha sort perquè el Carnestoltes no fa referència a cap lloc concret de la ciutat. L'única vegada que parla d'un situació física és quan diu: "*Us donaria mil abraços / si no estés aquí enfilat*", la qual cosa tampoc és cap indicatiu de res.

◁ “El teatro es bello ideal de todas mis ilusiones” ▷

La vida social y el teatro eran la seva màxima preocupació. A més de promoure la representació de tot tipus d'obres, sovint en dirigia la posta en escena: *“El primer día de Pascua de Resurrección del año 1856 se inauguró el teatro del Círculo Villanovés levantado por suscripción, trabajando en él una sección de socios al frente de la cual yo estuve. Se dieron en aquella temporada 19 funciones”*.

El tancament de *El Eco* el va deixar descolocat de la vida periodística, en una situació molt incòmoda que no li permetia participar en les polèmiques i els debats locals. No és d'estranyar que tornés a col·laborar en el que havia estat el seu màxim competidor i també el seu adversari, el *Diario de Villanueva*. Fins i tot al cap de poc temps en va assumir la màxima responsabilitat. Aquesta tasca, no obstant, no li va durar gaire: *“Del mes de julio de 1856 al mes de agosto de 1857 corrió a mi cargo la dirección del 'Diario de Villanueva y Geltrú'. La dejé porque no me pagaban”*.

No sabem el caire que va donar al diari la seva direcció perquè d'aquesta època no se'n coneixen exemplars. Però sí que tenim constància de la seva dedicació a la vida social de la vila perquè al mateix temps que dirigia el diari tenia altes responsabilitats a l'ajuntament. Després del Bieni Progressista i la primera vaga general a Barcelona (1855), el governador va formar un ajuntament amb els caps més destacats de les classes benestants i els menestrals. D'aquesta forma, Vidal va ocupar per primera vegada un lloc de regidor: *“Con fecha de 25 de noviembre de 1856 fui nombrado individuo del Ayuntamiento elegido de Real orden (...) En la primera sesión fui nombrado síndico por unanimidad. Durante aquellos tres meses y medio derribamos la antigua pescadería, que obstruía por completo la calle de la Unión, y previa la aprobación de la academia (...) empezamos la construcción de la nueva pescadería en el sitio que ocupaba el 'fossà' de la Geltrú (...) La rotulación de calles y la numeración de casas había desaparecido casi por completo. Procedimos al arreglo de este ramo de policía urbana y dimos, a más, nombre a muchas calles que nunca la habían tenido. Los nombres de Armanyà, Cabanyes y casi todos los demás se adoptaron a proposición mía”*.

Aquell ajuntament, conscient que el progrés econòmic de la vila només podia assegurar-se amb una millora de les comunicacions, va emprendre una dura batalla per que la línia de ferrocarril que havia d'anar de Barcelona a Tarragona i al centre d'Espanya passés per la costa i no per l'interior. Aquest assumpte va produir un greu enfrontament entre Vilanova i Vilafranca. Ambdues poblacions lluitaven per aconseguir que el tren passés per les seves terres. Les notícies a favor d'algun dels pobles eren celebrades portant la mulassa (Vilanova) o el drac (Vilafranca) fins a un turó i encarant el cul de l'animal cap a la població rival per enviar-li un espetec. L'elecció de l'opció per l'interior va provocar una gran frustració a Vilanova.

Però, tot i els problemes, l'ambient festiu continuava a la vila. *“El día 19 de enero de 1857 se inauguraron de nuevo los salones del Círculo después de haber sido ensanchados y mejorados notablemente, con un gran baile en el que se sirvió un abundante refresco a las señoras. En los dos noches anteriores se permitió la entrada a cuantos se presentaron, en las de los días 20 y 21 se dieron funciones dramáticas poniendo en escena los señores socios, bajo mi dirección, 'El arte de hacer fortuna' y 'El tejado de vidrio'. La concurrencia fue inmensa”*.

Com a bon propietari rural que era, el preocupaven molt les inclemències meteorològiques: *“El día 27 de agosto salí de Villanueva para Villafranca. Al llegar a la cima de la cuesta de Cañellas observamos que iba a descargar sobre nosotros una furiosa tempestad. Apenas acabábamos de entrar en el mesón del pueblo, cuando un*

fuerte pedrisco dejó asolada toda la campiña. A pocos pasos de nosotros cayeron dos rayos. Aquella nube destruyó en el corto espacio de un cuarto de hora la cosecha de los términos de Villanueva, Cubellas, Cunit, Sitges, Ribas, Cañellas y toda la parte del Panadés comprendida desde Villafranca hasta Ordal. Por la tarde regresé a Villanueva y todo el vecindario estaba de acuerdo en asegurar que jamás había presenciado una tempestad tan horrorosa".

La seva posició en el gran debat que va pesar tants anys sobre l'economia catalana i espanyola en general, els enfrontaments entre proteccionistes i lliurecanvistes, no deixa dubtes: *"He salido con el juez Don Fortunato Cañas para Barcelona en donde ha tenido lugar la inmensa manifestación contra el libre cambio".*

El teatre era el seu deliri. Sempre que anava a Barcelona, o a qualsevol altra ciutat, aprofitava per veure les obres que s'hi representaven. Però, tot i tenit la ploma àgil, escriure teatre li va suposar al principi un desafiament. Si en tantes altres coses va ser una persona que es va sentir segura i decidida, l'aproximació com a escriptor al teatre li va exigir un esforç molt gran, com ell mateix va reconèixer: *"El teatro es bello ideal de todas mis ilusiones, el palenque por mí escogido en donde, andando el tiempo, he de ver satisfechos mis deseos, o frustradas mis más halagüeñas esperanzas. Una desconfianza en mí mismo, que sólo puede ser vencida por una fuerza de voluntad que no tengo aún, podrá algún día tal vez hacerme salvar la valla que hoy me detiene".*

Resulta curiós que el final de les notes dels *Apuntes* coincideixi amb el començament de la seva trajectòria com a autor teatral. Sembla que fins aquell moment tinguéssim necessitat d'explicar el seu passat i que a partir d'aleshores els seus fets i els seus pensaments els expressés únicament per mitjà de la dramaturgia.

◁ **Ridiculitzant les forces vives** ▷

Va escriure 25 obres de teatre, vuit de les quals no estan localitzades. Moltes d'elles es van estrenar al Teatre Romea, al Liceu i a altres escenaris de Barcelona avui desapareguts. La primera peça que va fer per l'escena, *Un engany a mitges* (acabada el 1858), va resultar molt atrevida per l'àmbit al qual anava destinada. Posa en escena un grup de patricis locals, entre els quals s'hi inclou, i fa una dura sàtira de la doble moral. L'obra explica que un grup de socis del Círculo Villanovés es troben per fer un sopar al 'palco escénic' del teatre de l'entitat. Són les forces vives de la vila: els principals empresaris, diversos exalcaldes i futurs alcaldes, liberals i conservadors. Allà es treuen les levites, parlen sense embuts, mengen i beuen sense privacions, es tiren molles de pa d'una punta a l'altra i parlen de d'anar-se'n amb unes noies que han vingut de Barcelona:

Al final un d'ells descobreix amb gran estupor que la sala del teatre és plena de gent que ha estat seguint les seves criaturades i la decisió a anar-se'n amb altres senyores.

◁ **Com el de casa no hi ha res** ▷

La segona obra, *Una noia com un sol* (1858), passa a *"una de las calles más solitarias del barrio de la Geltrú"*. En aquesta peça introdueix el que serà el motiu de la major part de les seves obres: l'amor. La Tuyetas, una noia *"pobra però decent"*, té tres pretendents i no sap per quin decidir-se. El primer és un soldat de la caserna del poble que es diu Fernández (li diuen 'Farnandas'), que no té un duro a la butxaca. El segon és Monsieur Bernard, un francès que fa de maquinista a la Fàbrica de Mar, que

té diners però és molt tímid i no parla ni català ni castellà. El tercer, Joanet, és un boter d'abaix a mar.

Amb amrmilla, jaqueta i la cadena del rellotge creuant-li d'un botó a una butxaca

La Tuyetas va descartant pretendents. Primer el francès: "*Vostè, això no li nego, / serà molt home de bé, / tindrà un geni com un àngel, / i guanyarà molts diners; / però qui m'ha dit a mi / si demà, ¡no ho faci Déu! / m'empaitarà una francesa / amb còfia, gorro i demès, / i perquè vostè l'enganya / a mi m'arrenqui la pell ? / Després de tot: ¿què sé jo / si vostè tindrà parents, / si son pare ha estat botxí, / o si és nunci? Tot pot ser*".

Després li toca al soldat: "*Els costums, això és ben clar, / que els geltrunencs hem trobat, / amb els costums del soldat / no es poden agermanar. / Per nosaltres la setmana / té set dies, l'any és llarg, / i sense pa molt amarg: / Vostès no tenen 'mañana'. / Mai m'ha passat pel cervell / anar pel món de viatge / a cavall d'un coix bagatge, / amb albarda i sense pell; / ni asseguda en un racó / de quartel, fer capsinades, / ni menjar moltes vegades / rancho i pa de munició. / (...) Vaja, Farnandas, tinc por. / En fi: per poder acabar, / li diré ben clar i llatí, / que si em busca el cos a mi, / en una altra el pot buscar*".

Així doncs, es casa amb el del poble perquè encara que pobre és treballador i sobre tot és de casa. El pare de la noia ho resumeix en un adagi: "*A un pagés doneu-li cols*". La millor parella és la més propera.

◀ Personatges castellans ridiculitzats ▶

Com hem vist, en aquesta obra (tercera edició 1879) hi ha la incorporació d'un personatge, el 'Farnandas', que parla en castellà. Aquesta novetat respon a una decisió d'un dels últims governs d'Isabel II que, per mitjà del ministre de la Governació, Cayetano Bonafós, va decretar el 15 de gener de 1867 una reial ordre que deia: "*En vista de la comunicació (...) por el censor interino de teatros del reino (...) en la que se hace notar el gran número de producciones dramáticas que se presentan a la Censura escritas en los diferentes dialectos, y considerando que esta novedad ha de contribuir forzosamente a fomentar el espíritu autóctono de las mismas destruyendo el medio más eficaz para que se generalice el uso de la lengua nacional, la Reina (Q.D.G.) ha tenido a bien disponer que en adelante no se admitan a la censura obras dramáticas que estén exclusivamente escritas en cualquiera de los dialectos de las provincias de España*".

El fet que el decret Bonafós digués que no s'admetrien obres escrites "*exclusivamente*" en qualsevol "*dialecto*" va ser esquivat afegint a les obres un personatge que parlés en castellà. I els autors catalans van venjar-se de Bonafós fent que els personatges que parlessin castellà fossin sovint els més ridículs i que amb la seva forma d'expressar-se invitessin al públic a riure-se'n. Si a *Una noia com un sol* el personatge castellà es un soldat xuleta i inculte, a *Els de fora i els de dins* és una minyona de qui la protagonista diu que "*put a aigüera*".

Les dues primeres obres són les úniques de les que coneixem en què l'acció passa a Vilanova. Però la seva escenografia no proporciona cap pista sobre la possible localització d'una imatge de Vidal a la ciutat. A la primera, l'acció se situa al Círculo Villanovés, que ja hem inspeccionat sense resultats, i la segona en un carrer solitari de la Geltrú, amb l'única referència de la caserna on fa de soldat el 'Farnandas' com a indret identificable. Però als carrers de la Geltrú les úniques imatges que hi ha són algunes fornícules amb antigues figures de sants i les casernes estan decorades amb rigorosa austeritat miliciana.

De les peripècies de la documentació relacionada amb Francesc de Sales Vidal en són un altre testimoni els seus dietaris. Els va escriure, com a mínim, al llarg de 14 anys, entre 1863 i 1876. Es troben a la Biblioteca Museu Balaguer amb una etiqueta a la portada que diu *Del abuelo Francisco* -que era el nom amb el que la seva família els tenia guardats fins que va decidir donar-los a la institució balagueriana-. Però la mala sort ha fet que en el moment d'escriure aquest retrat faltin sis d'aquests dietaris, que són els corresponents als anys 1865, 68 i del 72 al 75.

Els dietaris *Del abuelo Francisco* són, en realitat, uns llibres de comptes en els quals Vidal recull des de les despeses de l'economia domèstica, els costos de l'explotació de les terres i els ingressos per lloguers fins els guanys de la venda de les seves obres teatrals i el que li costen les subscripcions al diaris i al Liceu. Però al mateix temps hi deixa constància de les peripècies de la vida familiar i local, de la política general i consideracions personals sobre el que l'envolta. En definitiva, són un calaix de sastre en el que s'hi poden trobar des de referències costumistes fins a quadres de la vida i el pensament de la segona meitat del segle XIX.

◁ Lluita per l'educació ▷

Com a persona culta que era, Vidal, igual que altres patricis il·lustrats, estava obsessionat amb que la vila tingués una escola de segona ensenyança. Hi havia un conveni amb l'ordre de les Escoles Pies per a què es fes càrrec del centre. Però, a última hora, el superior general decidí suspendre la fundació del col·legi de Vilanova fins que estigués acabat el de Terrassa. Això va provocar una forta polèmica entre els que volien esperar que els escolapis estiguessin en condicions de venir i els que volien obrir l'escola immediatament.

Es va decidir cedir la gestió del col·legi a un capellà, Flavià Canyellas. Però aquest va incórrer en una sèrie d'informalitats, com no començar el curs el dia previst i no aportar prou professors, i es va resoldre apartar-lo per a què es fes càrrec de l'escola un seglar. Però mossèn Canyellas no es va conformar a ser rellevat i va voler recuperar la gestió.

Paco Vidal, que per conviccions ideològiques hauria optat per l'escola religiosa, va decidir que la població no podia esperar més temps una escola secundària i que calia tirar endavant el centre no religiós. Per tant, va fer la guerra frontal al capellà. Des del *Diario* va muntar una campanya en la qual va arribar a dir que Cañellas ensenyava anglés mostrant a l'aula un anglés dels que fan transport d'hulla. I va escriure: "*Hay en Villanueva muchos zánganos rastreros que no despejarían los labios si estuviesen convencidos de que entre el auditorio hay el criterio suficiente para silbar y aplaudir*".

Cañellas el va denunciar al jutjat i va demanar que fos multat i castigat amb l'extradició de Vilanova durant 15 mesos. Com que al cap de poc Vidal se'n va anar de viatge a Barcelona, a la vila va circular el rumor que ja estava complint la pena.

Vidal va tornar de seguida i va escriure les raons per les que se n'havia anat a Barcelona: *"Porque me daba la gana"*.

◁ Un toc eròtic ▷

La tercera obra de Vidal, la primera que va escriure en castellà, també tracta de l'amor. Però aquesta vegada l'acció ja no és a Vilanova sinó al Madrid del segle XVII durant el regnat de Carles II. Es tracta d'un drama d'ambientació cortesana i historicista, *Tempestades del alma* (1859), que té més força narrativa que qualsevol dels altres. L'obra comença amb un ball de màscares al Buen Retiro de Madrid. Un grup de madurs cortesans es deleixen mirant al jovent com balla. El Conde de Oropesa ho fa amb la descripció més eròtica que li coneixem al Vidal: *"Entre aquel cielo de hermosas / hornadas de plata y oro, / que en cada trenza un tesoro / ostentan voluptuosas, / y entre mil nítidos senos / velados por leve gasa, / el espíritu se abrasa, / rompe el corazón sus frenos. / Ya impulsada de su ardor / aparta una niña el manto, / y para apartarlo tanto / da por pretexto el calor. / (...) A tal cúmulo de objetos, / tal variedad de colores, / perfumes, luces y flores, / laten los pechos inquietos"*.

L'ambaixador austríac, Mittenwald, està bojament enamorat de la reina Maria Luisa d'Orleans, la primera esposa del rei Carles II. Ella el correspon. Però l'ambaixador rep l'encàrrec de l'emperador d'Àustria de matar la reina, que és neboda de Lluís XIV, per evitar que el rei, malalt i sense descendència, pugui nomenar hereu un francès. Maria Luisa, atrapada entre el seu deure com a reina i el seu amor per l'austríac, es fa un tip de patir: *"De la tortura en que estoy / sólo la ausencia me salva; / mañana al rayar el alba / para un claustro a partir voy"*.

La resolució del cas es fa en base a la creença popular de l'època que assegurava que Maria Luisa fou assassinada perquè el rei pogués tornar a casar-se i intentar tenir un hereu amb una altra dona.

El *Diario de Barcelona* va publicar una crítica elogiosa d'aquesta obra de Vidal, en la que també s'hi constataven algunes mancances: *"Los efectos escénicos que tan bien ha sabido presentar dicho señor en sus últimas producciones dramáticas que se han representado con grandes aplausos en varios teatros de esta ciudad"*.

◁ Personatges que escolten darrere les portes ▷

Després va continuar a l'ambient de Madrid, que coneixia molt bé del temps que hi va estar com a estudiant. Aquesta vegada se situà uns anys abans, al regnat de Felip IV, el de la cort en màxim apogeu i l'imperi en total decadència. *La Marquesa de Javalquinto* (1863) narra la història del marquès del mateix nom, que porta una vida de solter calavera tot i estar casat secretament amb una senyora que té amagada perquè ell és noble i ella no.

Doña Leonor, l'esposa secreta, se sent abandonada i intenta despertar la gelosia del marquès. Li fa arribar una nota que diu: *"Galán que no ceta / su dama gentil, / y reja no vela, / ni evita el ardid, / es un torpe mozo, / doncel baladí, / que el gozo en un pozo / verá zambullir. / Marido que olvida / Que ayer juró el sí (...) / que nunca murmure / si notó un desliz, / ni grite, ni jure, / ni rabie a la fin"*.

Un dia el rei, amic de Javalquinto, li explica que ha descobert una dama *"más hermosa que la aurora, más bella que la alborada"* que se li resisteix i no accepta ni joies ni or per la qual cosa ha decidit robar-la. El marquès queda intrigat, pensant si la

dama no serà la seva secreta esposa. Aquesta s'assabenta dels propòsits del rei a través d'una criada que ha escoltat la conversa darrera una porta i decideix deixar-se segrestar per provocar la gelosia del marit. I tal dit, tal fet: el rei se l'emporta però ella li dona carabasses. Quan el rei descobreix l'engany vol venjar-se de Javalquinto fins que ella li diu que estan casats secretament. El rei accepta la derrota i se'n va amb la cua entre les cames. I el calavera acaba passant per l'adreçador. Si a *Una noia com un sol* l'amor venia als diners i a l'aventura, aquí l'amor venç al poder. I la intel·ligència de la dona guanya l'esbojarrament del marit.

Al *Diario de Barcelona* Manuel Rimont va fer la crítica de l'obra dient que *La Marquesa* "es una bellísima comedia que a la sencillez del argumento reúne una versificación fluida, un lenguaje castizo, tipos bien sostenidos, situaciones cómicas y ausencia, casi absoluta, de todo lirismo. Descúbrese desde luego que su autor ha estudiado a fondo nuestro teatro antiguo y ha sabido adaptarse a su espíritu, acaso con excesiva condescendencia". És curiós que aquesta condescendència que li retreu el crític es per l'ús del "recurso, tan en moda en otros tiempos, de colocar a los personajes detrás de las puertas y cortinas para enterarlos de la acción".

Y el critic continua: "Felicitamos sinceramente al señor Vidal por su nueva producción y deseamos que para gloria propia y honra del país trace en otras producciones cuadros tan acabados, tan minuciosos y tan exactos como el que ha trazado en la comedia *La Marquesa de Javalquinto*".

◁ Els de dins amb els de dins i els de fora amb els de fora ▷

L'obra següent, *Els de fora i els de dins* (1865), torna a ser en català, com les dues primeres. En aquest cas l'acció passa a Barcelona -com la major part de les obres següents-, en una tenda d'estores. Torna a tractar de l'amor i planteja si és convenient o no casar-se amb algú de fora del propi àmbit. Aquesta vegada, a diferència de com es plantejava la qüestió a *Una noia com un sol*, no és una noia de poble que dubta sobre si li convé anar-se'n a viure lluny, sinó una noia de ciutat que no sap si casar-se amb un xicot de poble o triar algú de Barcelona.

La Carmeta, la filla de l'estorer, rebutja en Peret, un treballador del seu pare, pel seu baix nivell econòmic: "No tenint una pesseta, / fora molta tonteria / que jo perdés la xaveta / i amb ell em volés casar". El seu pare li recomana que es casi amb el Martinet, fill d'un adinerat pagés de Sant Martí Sarroca. Però ella no ho veu clar perquè se n'haurà d'anar a viure a Sant Martí, a tres hores de tren, s'enyorarà de Barcelona i no podrà anar al teatre. Aquí veiem com l'autor posa en un dels seus personatges la consideració de l'espectacle teatral com una cosa essencial de la vida.

Martinet, el pagés jove, se sent acomplexat davant la noia de ciutat per la seva falta de cultura: "Qué pot saber l'esparver / si es cria dalt d'una roca". I després li explica a la Carmeta: "Encara que em causi empatx / reconec que sóc tonto. / No s'avé el caràcter tosc / amb el brill de les ciutats. / Com hem de sortir, criats / com els pins al bosc? / Per nosaltres són molèsties / compliments i bons modals: / sols tractem amb animals / i quedem fets unes bèsties". De tan inferior que se sent, el noi renuncia a aconseguir la noia. Però això, en comptes de desinteressar la Carmeta li desperta l'atracció pel xicot: "Pensava que era un pagés / i només en va vestit (...) / Quan em creia que em volia / fins i tot fàstic em donava: / ara que fuig, el prendria / sense posar-li cap traba".

Caritatura sobre la crisi del teatre en català, feta per Tomàs Padró a "El xanguet", el 1868.

D'esquerra a dreta i de d'alt a baix; Ferrer i Codina, Narcís Campmany, Josep Maria Arnau, Francesc Camprodon, Frederic Soler (vestit de dida), Vidal i Valenciano, Conrad Roure, Francesc de Sales Vidal (a la dreta, dempeus) i Manuel Angelon.

Els pares, aliens a les variacions de l'estat emocional dels joves, continuen negociant el compromís. El pare del Martinet explica al pare de la Carmeta, que a casa seva *"hi estarà la vostra noia / tan grassa com un rector"*, però se sent traïcionat quan el progenitor de la noia dubta sobre si fer-la pubilla i es nega a fer capítols matrimonials. Això decideix els de poble a trencar les negociacions. El noi resol que la xicoteta no li convé i ho explica així al seu pare: *"Per anar a fora no és bona: / sent filla de Barcelona, / tot el més lluny la Bordeta (...)* / Tinc al carrer de la Cort / de Vilafranca una noia / aixerida, bonicoia, / que l'estimo i per mi es mor. / Quan despatxa bacallà / té un garbo que a mi em mareja. / L'any passat la vaig conèixer / per la fira del sembrar. / Amb ella tindreu la nora / que convé pels nostres fins. / Els de dins amb els de dins; / i els de fora amb els de fora". El seu pare arriba a la mateixa conclusió: *El meu enteniment fosc / demanava un disbarat: / No lliguen els fills del bosc / amb els fills de la ciutat. / Tant de cotxe em fa mareig, / tant de soroll em remena; / certs homes em donen pena, / certes donotes, vasqueig".* Acaba rebutjant fins i tot els orgues i proclamant que no hi ha música com la de la gralla.

En mig del tragí entre els de fora i els de dins hi ha un altre episodi colateral, però significatiu. Quan el mosso Peret intenta lligar-se la Carmeta, apareix Pilar, una saragossana que ve a buscar el seu nòvio, el Peret, que diu que la Carmeta l'ha seduït i li ha pres. La Pilar, el personatge de l'obra que parla en castellà, s'encara amb el Peret recriminant-li que la deixi perquè ella és una minyona: *"A nadie burlas tolero / aunque lave y friegue y guise"*. La Carmeta, mirant-se-la per sobre l'espatlla, pregunta: *"A on va aquest fregall d'aigüera?"* I l'altra li etziba: *"Mal criada, verdulera!"*.

◁ Intervenció divina ▷

A les dues peces que va escriure després hi ha una incorporació temàtica nova: la intervenció divina en la vida dels homes. A la primera, *L'ajuda de Déu* (1865), el tema torna a ser la recerca d'un bon casament. En aquest cas un avi de 85 anys, Mariano, responsable d'una neta de 16, Rosalia, òrfena i pobra, demana a Déu que li permeti veure la noia ben casada abans de morir.

Arriba a la casa una carta anònima que qüestiona la virtut de la noia ("*hay deslices prematuros*") i l'avi se sent enfonsat i desesperat. Però tot ha estat un engany d'Alberto (l'Albertu), un pretendent ric, ajudat per la criada. L'avi reacciona enfurismat: "*Y se cree caballero / porque le sobra dinero / cuando le falta el honor (...) Jamás mi pobreza / rinde culto a la riqueza / porque con asco la miro*". La criada també acaba castigada perquè descobreix que el seu pretendent, un funcionari que es diu Sánchez i li diuen 'Chanchas' -el personatge que parla castellà-, és casat i té tres fills. Finalment el penediment de l'Albertu commou l'avi, que el perdona i acaba declamant els últims consells a la neta: "*La virtud mai es confon. / Si et veus alguna vegada / débil, trista i angustiada, / i per ser jo a l'altre món / no trobes el suport meu, / obre com s'ha d'obrar / que en el món no et faltarà / ja mai l'ajuda de Déu*". En definitiva, els pobres no es deixen humiliar pels rics i Déu ajuda a qui es porta bé.

◁ El jugador de cartes ▷

La següent obra que va escriure, també amb una discreta intervenció sobrenatural consignada ja en el títol, es un drama que es diu *La mà del cel* (1866). Explica la història de Pau, un vidu amb un fill i una filla, que està viciat pel joc. Un amic, Fernando, li va fent préstecs per poder continuar jugant i portar el menjar a la casa, però ho fa amb la secreta intenció d'aprofitar-se de la filla del jugador que només té 15 anys. Les pèrdues del pare van enfonsant la casa davant la desesperació dels fills. Fernando li torna a deixar diners i Pau els torna a perdre. Sent la veu de la consciència que li retreu: "*Home vil, ta furia esclata / porque la medida és plena: / arrossegars la cadena / del remordiment que et mata. / La sang et puja a la gola / és inútil tot discurs. / Ja no et queda altre recurs / que el canó d'una pistola*". Obre un calaix i en treu un revólver. Però arriben els seus fills i li prenen l'arma. El vidu, enfonsat, reconeix que va causar la mort de la seva dona: "*Marit cruel / mai la vaig voler comprendre*". I la filla ho subratlla: "*Era un àngel, i va estendre / les ales envers el cel*". Més tard l'amic del prestamista -el dolent que és el que parla castellà- es presenta a cobrar o endur-se tot el mobiliari de la casa. El fill surt amb la pistola i li pren la cartera amb els papers firmats de reconeixement de deute. El pare, espantat, demana al fill que no dispari: "*Per ta mare que està en glòria*". El fill no dispara però li buida la cartera i estripa tots els pagarés. Després apareix l'altre brivall, Fernando, que li diu al jugador que encara se'n pot sortir perquè li queda "*un gran recurs*", la seva filla: "*Si vols la poso en carrera*". El pare es llença sobre Fernando tractant d'estrangular-lo. Però els fills ho impedeixen i amenacen el prestamista amb portar-lo a la justícia si no se'n va. El pare penedit fa l'estrofa final dirigida a la mare difunta: "*D'aquell àngel la memòria / sempre alè ens donarà / i lliures de tot recel, / i amb l'ànima arrepentida, / atravessarem la via / guiats per la mà del cel*".

◁ Una petició de mà ▷

El dietari de Vidal dóna també bones mostres de com funcionaven moltes coses que ara ens resulten sorprenents com, per exemple, les peticions de mà per establir relacions formals de parella i acabar en matrimoni: "*He tenido una conferencia con mi hermano Antón acerca de su proyectado enlace con Celestina (Kieger) y hemos quedado en que yo pida su consentimiento a ella y a sus padres*".

Dos dies més tard es produeix la petició: "*Al mediodía he ido (a Barcelona) a pedir para Antón la mano de Celestina a ella y a sus padres. Habiendo sido la*

respuesta de todos satisfactoria lo he participado de palabra a Ferrer, que sale esta tarde para Villanueva para que lo sepa Anton esta noche".

◁ Un 'americano' burlat ▷

La seva família, com moltes altres de la costa, tenia parents a les Amèriques i hi mantenien relacions epistolars i d'intercanvi de productes. Les partides i les arribades dels 'americanos' eren grans esdeveniments: *"En la tarde de hoy ha llegado, procedente de La Habana y Barcelona, don Francisco Vidal y Soler, tío de Tona (la seva dona)".* Els parents d'ultramar es recordaven de tant en tant de les seves famílies: *"He recibido 100 cigarros habanos que me ha mandado el tío Francisco Vidal".*

Francesc de Sales va portar als escenaris un d'aquests personatges en una de les seves obres més exitoses: *La Malvasia de Sitges* (1866). Hi introdueix la figura de l'emigrant que ha fet les Amèriques i torna al poble enriquit a buscar-hi una dona.

En aquest cas, els diners i el poder del 'americano' causen una greu divisió en una família. La mare vol que la filla s'hi casi de totes totes i la noia, el germà i el pare volen un casament per amor. L'acció passa a una tenda de comestibles, amb les parets plenes de bacallàs secs, congros i ristres d'alls penjant. Als racons hi ha sacs de blat i de garrofes i cistells de llegums. Penjat d'un clau, un violí, com una mostra de les inquietuds culturals de l'autor que d'una banda exalta la vida dels pagesos i dels habitants de vora mar i de l'altra és un enamorat de la cultura.

La Malvasia vol que la seva filla es casi amb el Salvador perquè ells són pobres i ell és ric: *"Don Salvador té fragates / i té negres, té mulates, / o al menys hi trafica. / D'unes finques empenyades / li valen molt les desferres / i té cases i té terres / i diners a senallades".* El rebuig de la filla la posa malalta: *"Me'n vaig a dalt. Sento un baf... / Quina filla! quina filla! / Puja a afluixa'm la cotilla / i porta un xic d'aigua-naf".*

Els joves amants es veuen d'amagat. La noia explica al xicot que quan la mare ha vist com se'l mirava li ha donat un pessic que li ha fet veure les estrelles. Salvador presumeix dels seus negocis a Cuba: *"Compré negros, los vendí / como se hace por allá, / y me puse a traficá / como se trafica aquí".* I el pare s'escandalitza: *"Vendre carn cristiana..."*

El pretendent sitgetà li retreu a la mare el seu rebuig: *"Molta nosa és la que us faig. / No us en deuria fer tanta / si en comptes de portar-vos / amor pur, amor immens, / un cor noble, un cor lleial / us portés vestits de seda / cortinatjes i miralls, / i canelobres de plata / i arracades de brillants".* I acusa la mare d'utilitzar la noia: *"Ella és per vos sols un medi / d'obtenir sense treball / riqueses que no teniu, / un luxe que no us pertany".* Ella li respon jurant-li que mai serà el seu gendre.

Però el marit es decideix per primera vegada a plantar cara a la dona i li explica que les mosses *"en tot temps ha succeït / que si hi ha un jove aixerit / el prefereixen a un vell".* I explica a l'americano' que la noia ha donat paraula al Rafelet de casar-s'hi. Don Salvador, com un senyor, renuncia al casament: *"Desde hoy mi palabra rompo / si me encabuyan el trompo. / Toitico se desguasó".* I fins i tot s'ofereix a pagar-li les joies i el que faci falta, i es disposa a marxar: *"Y yo a América, porque / allá estoy mucho mejó; / me yaman ñó Salvaó, / y me yaman su mercé. / Camarás, y usted, los dos / háganla siempre dichosa, / que es bonita cual la rosa".*

Per poder escriure aquesta obra uns amics li van subministrar de viva veu paraules del argot cubà en tal quantitat que va fer amb elles un ampli vocabulari, desaparegut com tants dels seus originals.

◁ Al Congrés dels Diputats i als toros ▷

El 1867 va ser delegat per l'ajuntament per intentar des de Madrid evitar el tancament del jutjat de 1ª Instància de la vila. Dos dies abans de partir se'n va anar a Barcelona per posar-se a to. Va comprar un barret de copa i un bolet, dues camises blanques, uns quants colls i un parell de corbates. A més, va tenir una entrevista preparatòria amb el capità general Gaset i amb el governador Bonafós, dos personatges que donaven suport al manteniment del jutjat, i que li van fer cartes de recomanació.

I va començar el viatge de 25 hores: *"A las siete y media de la mañana hemos salido para Madrid, hemos almorzado en Manresa, tomado café en Lérida y comido a las nueve de la noche en Zaragoza. A las ocho y media de la mañana hemos llegado a Madrid"*. Es va allotjar en un dels millors locals, el Gran Hotel de París, a la confluència de la Calle de Alcalá i la Puerta del Sol, i va llogar un servei de cotxe que l'acompanyés durant tota l'estada. Es va fer soci del Casino del Príncepe per 15 dies i va assistir a una sessió del Congrés dels Diputats. Va alternar amb el bo i millor de la capital: *"He sido presentado (...) a don José Murga, el primero de los contribuyentes de Madrid, y a su señora, habiendo jugado al billar y al tresillo en su casa"*. El diumenge va anar a missa, però no a una missa qualsevol: *"He asistido al convento de los Calatrava en donde el rey y los caballeros de la orden han oído misa cantada. Por la tarde hemos ido a los toros, habiendo visto matar dos por el Chichares, dos por Cayetano Sans y dos por Lagartijo. He visto por la noche, en el Teatro de Novedades 'Los perros del monte San Bernardo'".*

L'activitat a Madrid va continuar, incansable: *"He comprado algunos libros en una librería de la Carrera de San Jerónimo, 80 reales. Una fosforera de madera con adornos de metal, 60 reales. Una docena de fotografías representando vistas de Madrid, 50 reales. Hemos estado en la romería de San Antonio de la Florida y después hemos almorzado en el Arminio, el más aristocrático de los restaurantes de Madrid. En el teatro de Jovellanos he asistido a la última representación de la magnífica obra dramática 'Un drama nuevo'. En un bazar de la calle del Carmen he comprado un traje de hilo por la cantidad de 45 reales"*. Finalment, les seves gestions van aconseguir que el jutjat no fos tancat.

◁ La Primera República ▷

A principis de l'any 1868 es va presentar a les eleccions municipals, va ser escollit i va ocupar el càrrec de tinent d'alcalde. Però el mes de setembre del mateix any va esclatar la revolució i va arribar la Primera República. L'ajuntament va ser destituït. La Rambla d'Isabel II va passar a anomenar-se Rambla de la Llibertat. Vidal es va retirar a la casa del Piular i va continuar escrivint. Molt aviat, però, se'l va tornar a veure a la vida pública. *"En una función que han dado en el Teatro Romea los entusiastas por Espartero se ha leído una composición en verso que escribí años atrás, habiendo logrado los honores de la repetición entre grandes aplausos"*. Escriu, també, un poema que es llegeix al mateix teatre en una funció dedicada als voluntaris catalans que se n'anaven a lluitar a Cuba. Va continuar sent la figura més destacada del partit moderat a la vila.

En caure la República, Vidal va ser cridat a l'ajuntament per ocupar l'alcaldia. Josep Maria Freixa, a *Anales de Villanueva (1850-1880)*, raona així el seu nomenament: *"Era evidente que (...) el hombre que debía traducir en forma pública la*

realidad política de aquella hora era Paco Vidal, cuyo autoritarismo nació del profundo respeto a la ley, y cuya fobia antiliberal era más de forma que de fondo".

Les seves preocupacions a l'ajuntament van ser, sobre tot, dues: la seguretat - reforçant la dotació de la Guàrdia Civil i de la Guàrdia Municipal-, i les infraestructures: l'impuls al projecte del ferrocarril -que no seria realitat fins bastant després de la seva mort-, la carretera a Vilafranca i el port -que no es va concretar fins 75 anys més tard-. El final de la tercera guerra carlina es va celebrar amb una missa pels morts dels dos bàndols i a la prolongació de la Rambla Principal se li va posar el nom de Rambla de la Pau. El 1877 es va presentar a les eleccions municipals i fou reelegit en el càrrec.

◁ Tres filles per casar ▷

Durant aquest període va tornar a escriure sobre les noies que busquen marit a *Don Gervasi* (1871), però ho va fer des d'una altra vessant. Anton, un home de 70 anys que ha enviadat tres vegades, viu amb les seves tres filles, cadascuna nascuda d'una de les tres dones amb qui ha estat casat. Però no sap com col·locar-les. Considera que cada filla reuneix els defectes de cadascuna de les seves mares, de manera que ara no té esposa però conviu amb els defectes de les tres que va tenir: *"Els set pecats capitals / van prendre aquí allotjament, / l'un avui l'altre demà, / a mida que les bodes / anava jo realitzant"*.

Anton està desesperat perquè *"ni una sola filla / he pogut mai endossà. / La sort m'ha girat l'esquena"*. I explica així els seus afanys: *"Quan veig que algú se les mira / els ulls se m'obren un pam, / i se'm para el pols, i el cor / em fa aquí dins un trap trap, / i dic entre mi "embesteix, / apa, aborda, endavant, endavant..."* Es lamenta, fins i tot, que cap d'elles s'hagi volgut fer monja. Les tres germanes estan sempre barallant-se. Un dia apareix un senyor i diu que un amic d'infantesa del pare de les tres noies va morir a les Amèriques deixant una herència al seu nebot a condició que es casí amb una de les filles de l'Anton. Però no va dir amb quina. La situació provoca un grapat de malentesos entre les tres germanes en procurar cadascuna que l'hereu es casí amb ella. Després es descobreix que el testament de l'oncle diu que en cas que no es casí amb una filla de l'Anton també heretarà, però haurà de fer un bon regal a l'amic i a les tres filles. L'Anton acaba dirigint-se al públic de la sala: *"Tenen dot: ja ho han sentit. / Si algú pel teatre hi ha / que vulgui carregar amb una / faci senyal amb les mans"*.

◁ Un esperit ingenu sense ambició ▷

A *La reina de les criades* (1866) un grup d'amics es confabulen per fer renyir a una parella amb la qual estan tots ressentits; amb ella perquè no els ha fet cas i amb ell perquè els ha pres la noia. Al final l'obra es converteix en una reivindicació de la llibertat femenina. La protagonista reivindica que al ball les noies no estiguin obligades a ballar amb el noi que les va a buscar: *"Perquè hem de rebre nosaltres? / Ens regeix als uns i als altres / la constitució vigent. / Vaja, perquè li convé / sóc al ball i em ve a buscar / i jo amb vosté he de ballar / per lleig que sigui vosté? / Aquestes lleis desiguals / a aquell que les fa embruten. / ¡I en el cafè quan disputen / diuen que són liberals!"*

D'aquesta obra en feu una reedició la Il·lustració Catalana en la seva col·lecció de Lectura Popular, la primera dècada del segle XX. Allà l'anònim autor del pròleg diu

que Vidal *"es distingeix notablement entre la plèiada d'autors dramàtics que 50 anys enrere infongueren els primers àlits de vida robusta al teatre català". "Era un talent, un geni veritablement popular que sabia apoderar-se del públic i que com pocs hauria estat capaç d'educar-lo; però era també un esperit ingenuu que no coneixia l'ambició"*.

En plena maduresa de la seva obra literària i política

◀ "Jo només miro les plantes / de la Rambla de les Flors" ▶

L'oposició entre la gent del camp i la de la ciutat arriba al màxim paroxisme a *La Sileta de Gelida* (1868). Comença l'obra amb la lamentació d'un personatge pel fet que la gent ja no es comporta com al temps dels seus pares: *"Ni s'encomanen a Déu / ni fan cap obra cristiana / ni s'acosten a l'església / perquè diuen que pot caure"*. Els barcelonins don Faustino i el seu fill arriben a Gelida amb la intenció de casar-se amb la Sileta i la seva mare vídua, la Clara. Però els de ciutat fan escarafalls de la vida a pagés. Faustino assegura que no comprén com poden viure entre bèsties. *"Jo que trobo Barcelona / massa xica, i que em fa falta / una societat més alta / arreglada a ma persona, / que són sempre món ideal / grans cícrcols a on lluir, / no m'és donat concebir / aquesta vida bestial"*.

La Sileta, en canvi, li diu que per ella *"Gelida és després del paradís"* i que quan se n'allunya *"se m'omple el cor de tristesa / i m'embarga un sentiment... / i és que jo no tinc talent / perquè vaig nèixer pagesa"*. Faustino s'hi recrea: *"Pels pobles és molt comú / la ignorància, són gent vana / que té al clatell molta llana"*. I li diu a la Sileta: *"Quan estaràs prop de mi / amb purs vincles enllaçada / seràs rosa trasplantada / des del bosc a un jardí"*. La Sileta li retreu que no coneix les olors de les plantes i el li respon *"Jo només miro les plantes / de la Rambla de les Flors"*.

Faustino li diu que quan siguin a Barcelona ella portarà capell i vestit amb molta cua i que aniran al teatre i als balls. Sileta respon que la gent remugarà *"pel darrera: / ahir feia de porquera / i ara és una senyorassa"*, i que no s'adaptarà. Ell li replica amb superioritat: *"Això deixa-ho per mi, / jo ja et domesticaré"*. I ella es frena: *("No sé qui em deté la mà / que no li planto un revés")*.

Els projectes de casament evidentment no prosperen i els pretendents són foragitats després de quedar en evidència: "*Andreu us he de dir sense careta / que vaig veure a què venieu, / i sols casar-vos volieu / per viure amb l'esquena dreta*".

En aquesta obra el personatge que parla castelà és el cap de l'estació.

◁ Casar-se, condició per una herència ▷

L'obtenció d'una herència condicionada es repeteix a l'obra següent: *La voluntat de l'Antònia* (1871), potser la més divertida. Aquesta vegada afecta a tres solters recalitrants. Doña Antònia va morir fa tres setmanes a Solsona: "*La fortuna que tenia, / consistent en quatre cases, / algunes peces de terra, / i un pico molt respectable / en efectiu i en paper / de carrils, mines i caixes, / ho va deixar als seus germans / amb l'obligació marcada / de que al menys un dels tres / es casés abans de Pasqua*".

Els tres germans volen heretar, però cap d'ells es vol casar. L'Andreu sua d'angoixa nomès de pensar en casar-se: "*Jo que he viscut fins avui / sense qui em mani ni em meni / m'haig de veure de passada / amb el cor ple de congoixa, / perquè a ella se li antoja / de fer aquesta etzagallada? / El que és jo, no dono el sí, / ni que m'hagin de penjar. / Antònia! En què vas pensar? / Mira, si et tingués aquí... / Quina d'elles sap el que es pesca! / Dones! dones! la millor / val menys que la pitjor*". La criada, Caterina, també se'n lamenta: "*Donya Antònia amb sa encomanda / ens ha armat tal 'manipoli'... / Això era una bassa d'oli / i ara sembla a can Garlanda*".

Andreu li explica al seu germà Mariano que no està disposat a casar-se: "*Si em voleu matar, mateu-me / amb punyal o bé amb revòlver, / feu-me prendre l'estrignina, / encomaneu-me la groga, / que vingui una inflamació, / o feu que m'ataqui el còlera, / o com a un gos perdut / doneu-me d'un cop la bola, / mes no em caseu! no em caseu! / demano misericòrdia!*"

El Jeroni s'excusa així: "*Ma robustés és mentida; / les forces em van fallant, / i si m'acoto endavant / és perquè la terra em crida. / Asseguro, a fe de listo, / que em trobo tan mal parat, / que si em pilla un costipat / duraré menys que un misto*". Per tot això demana ser declarat "*inútil pel matrimoni*".

L'Andreu, per escapar-se, diu que tot i que ell és fort l'extravagància li impedeix casar-se. Explica que es va enamorar tres vegades i les tres noies li van donar carabassa: "*Aquell dia, amb la mà al cor, / vaig jurar guerra a les dones / siguin dolentes o bones, / guerra sempre fins la mort. / L'odi que els hi tinc és gran, / riques i pobres confon, / i com més boniques són / més ira i més ràbia em fan*".

El Mariano s'ampara en el seu estat de salut: "*Jo de miracle sóc viu: / melancòlic abatut, / no he gaudit mai de salut / i sempre m'heu vist cloc piu. / El mateix que un 'embeleco' / o una planta mig podrida, / he passat tota la vida / aquí caic, aquí m'aixeco. / Per allargar el violari / he pres tot un magatzem / de remeis, fins a l'extrem / de ser un pot d'apotecari*".

Els tres es neguen a renunciar a l'herència, però cap cedeix. Per desbloquejar la qüestió el germà gran, Jeroni, demana a la criada si es vol casar amb ell. Ella accepta, tot i que el considera molt vell. Però tot s'enfonsa quan el Tomàs, un altre criat, diu que la Caterina li té promès casament a ell.

Quan ja sembla tot perdut, arriba una altra carta del notari de Solsona, amb una clàusula addicional al testament en la qual la germana diu que si no es volen casar també poden heretar, que el casament és només una recomanació.

◁ La Malvasia no accepta la néta ▷

La història de la Malvasia de Sitges, que havia acabat amb la mare enfadadíssima amb la filla perquè va preferir casar-se amb un noi del poble que amb un 'americano', la va reprendre Vidal cinc any més tard amb una segona part (1871).

La filla de la Malvasia, Marieta, acaba de tenir una criatura. Però ningú s'atreveix a dir-li a l'àvia: *"No sé com s'arreglaran / perquè quan algú l'apreta / parlant-li de la Marieta, / bufa com un alacran"*. El marit es decideix i demana a la Malvasia que accepti la reconciliació familiar *"per l'àngel de Déu que avui ha posat al món"* la filla. Però la mare no vol anar-la a veure de cap manera. Finalment Don Salvador, l'americano' que es volia casar amb la filla, fa claudicar la Malvasia, que accepta anar al bateig, però no ser-li padrina. La Malvasia es passa el convit rondinant perquè no s'hi serveix xocolata: *"Pel sofregit, la tomaca / per les postres, bona fruita / i pel berenar la truita / i pel bateix xocolata"*, i provoca una nova crisi. Nomès quan li posen la nena als braços canvia d'actitud i decideix no separar-se'n mai més.

◁ En què pensen els que manen? ▷

Vidal va morir abans de poder acabar l'última obra que estava escrivint, *Jovent del dia* (1880). La va finalitzar l'autor vilafranquí Eduard Vidal i Valenciano a partir dels dos primers actes i part del tercer (en té tres) que Vidal va deixar *"estampats i corregits"*.

Va d'amors. La Beatriz té tres pretendents. La seva criada, Mònica, no en té cap i se'n queixa: *"De tots 'modos', vosté tres / i jo ni un! Senyoreta, / en lo món no hi ha justícia. / Els que manen, en què pensen?"*

Una cosa curiosa d'aquesta obra d'embolics és la quantitat de cites literàries que conté. Beatriz escriu les cartes als pretendents agafant trossos de novel·les de diferents autors. Dels *Misteris de París*, de Dumas, Frederich Soulié, Victor Hugo o George Sand. *"I si em falta un troç bonic / per final d'alguna plana / el copio d'Orellana, / de Fernández o d'Escrich"*. O d'un tros d'una carta d'Abelardo i Eloísa. En una altra ocasió quan s'asseu amb un dels seus pretendents li engalta: *"Yo quiero ser doña Inés / tú serás don Juan Tenorio"*. I premia el seu amant dient-li: *"Tu elocuencia está a la altura / de un Homero o de un Horacio"*. I, com no, també Shakespeare: *"Pues a un pacto te sujeta / yo voy a ser tu Julieta / y tú serás mi Romeo"*.

Reflexiona sobre l'amor trobant-li vessants originals: *"Qui diu amor diu malura, / perquè sempre he observat / que aquell que es troba atacat / de mal d'amor poc en cura"*.

◁ Reivindicant el futur dels actors ▷

La intricada dispersió de les obres de Paco Vidal fa que una d'elles, *Una actriu en miniatura* (1878), no estigui localitzable als catàlegs públics de cap biblioteca de Catalunya i, en canvi, se la pugui trobar a Madrid, a les prestatgeries de la Biblioteca Nacional.

Publicada dos anys després de la seva mort, aquesta petita obra tracta d'una parella d'actors de teatre que volen evitar que la seva filla segueixi el seu camí professional. Però la nena, estimulada per un criat, s'entossudeix a voler ser actriu. Els pares renyen el criat perquè l'anima i ell diu que la culpa no és seva: *"Si los hijos de los gatos cogen ratones..."* La nena fa una exhibició declamant a Bretón de los Herreros i recrimina als seus pares la seva actitud: *"Por qué exigís que me hunda / entre el bordado y el 'croché' / la insulsa 'frivolité' / y el telar que Dios confunda? / No*

doblo a ello mi cuello / aun cuando se me encoroce. / Si a la legua se conoce / que no nació para ello". La mare creu que la nena no sap de què parla: *"El camino que imaginas, / preciso es que no lo ignores, / lo ves sembrado de flores / y está sembrado de espinas"*. Però la nena no cedeix: *"No me causa esto recelo / pues me lo tengo olvidado: / de abrojos está sembrado / hasta el camino del cielo"*. Davant de tanta convicció, els pares acaben acceptant que la nena es faci actriu.

◁ Tres sarsueles ▷

Vidal va escriure els llibrets de tres sarsueles que va musicar el compositor local Antoni Urgellés, famós mestre de música i director d'orquestra que, a més, ensenyava piano a la filla de l'autor.

La primera d'aquestes peces musicals la va titular *L'Andreueta de Montanyans* (1875) i és una adaptació de la seva obra *La Sileta de Gelida*. L'acció s'ha traslladat des del poble de l'Alt Penedès a L'Arboç, per motius que desconeixem, i s'hi han afegit uns cors desenfadats: *"Tots els que canten bé / canten a la matinada; / jo com que no canto bé / canto quan em dona la gana"*. O aquest de l'amo animant els seus treballadors a complir amb el deure dominical: *"Tots cap a l'església, / tots cap a sermó; / no vull que s'enfadi / el senyor rector. / Que no em mogueu gresca / poc enraonar, / i si algú s'adorm / cuidado a roncar"*. I el cor respon: *"Cap a l'església de pet, / perquè ho mana l'Andreueta"*. I les criades que es queixen en el seu cor: *"Per fer tanta feina no hi ha recompensa; / de tanta molèstia no es troba el profit. / Ben empleat fora si ens quedès al menys / alguna estoneta per buscar marit"*.

La segona sarsuela, *Pauleta la planxadora* (1876), és una història d'amor frustrat que toca de resquitllada el món del treball sense entrar però en el en aquell moment ja potent treball industrial. Pauleta està cansada, diu que treballar tant no es pot aguantar. *"Cada dia la mateixa / tan si et plau com si no et plau / per ser més vella i més pobra / a l'últim dia de l'any"*. Explica que quan era molt petita la seva mare va morir de sobrepert, que al cap de tres anys al pare el matà la febre i es va quedar sola amb el seu germà, que se'n va anar a L'Havana. Ara es lamenta del que li falta: *"Sobre tot un company / a qui poder dir el que sento, / amb qui poder-me esplaïar. / N'hi ha que tenen sort! / No puc saber com s'ho fan. / I mentrestant jo aquí sola... / No tenen vista? Animals!"*

En realitat té dos pretendents, *"l'un molt llarc, l'altre molt curt; / el primer de tot se surt, / el segon un cabridet. / Aquell parla molt quan calla, / aquest parlant no diu res. / El Mateu en val per tres, / l'altre no arriba a la talla"*. L'Antoneta, que no és gens llest, la vol conquerir fent-li llàstima: *"Ai Pauleta! aquesta llaga / qui me la cura? (...) No hi ha estoig d'homeopatia, / ni hi ha pot d'apotecari / ni botiga d'herbolari / que em curi aquesta malaltia"*. L'altre pretendent li demana si no el vol per ser massa lleig. Ella respon: *"Sap què diu un 'ditxo' antic? / que l'home ja és prou bonic / si és menys lleig que el dimoni"*.

La insistència del xicot va entredrint el cor de la planxadora que comença a sentir-se interessada per ell. Un dia el Mateu li mostra uns objectes que guarda: una petaca, un mocador brodat, uns elàstics. I la noia, de sobte, s'adona que aquella petaca la va fer ella quan era petita, que el mocador i els elàstics també els va brodar ella. El Mateu té, fins i tot, les cartes que ella va escriure al seu germà a L'Havana... I es descobreix que el Mateu és el seu germà.

Entre Campmany i Figueres (1876), l'última sarsuela a la que va posar lletra Vidal, és, primer, un cant a la vida en la natura en contraposició a la de la gran ciutat, aquesta vegada des d'un balneari del Pirineu. I, després, una corrua d'amors i

picabaralles entre "un viejo verde", una "soltera vieja", "su hermano, sordo", una "viuda joven", un "galán joven", un tartamut i una "dama melindrosa". Els clients del balneari conten les delícies de la muntanya: "Aquí no es respiren els fètidis miasmes / de les clavegueres de les grans ciutats; / aquí tot és vida, allà tot fa pena; / aquí tot consola, allà tot fa mal".

Lluís, el jove galan, torna de caçar sense portar ni un ocell. Però explica les seves gestes: "Era un ós! quina animeta! / Serios com si fos un jutge, / el pèl negre com un sutja / i amb més fam que cap poeta. / Es començà a avançar, / ja es poden pensar amb quin fi". Ell assegura que corrent un gran perill el va poder matar.

Casimiro, el "viejo verde", conta les seves trifulgues amoroses: "N'he tingut de tota mida / sense fer-ne vanaglòria. / Com m'han agradat les flaques, / i les primes i les grosses / i les vives i les sosses, / i les lletges i les maques, / i les grogues, les morenes, / i les baixes i les altes, / les robustes, les malaltes / i les de totes les menes, / m'he batut a discreció". Casimiro ironitza sobre aquestes gestes: "No va fer tanta conquesta / Don Jaume el Conquistador". Però el "viejo verde" ho té clar: "Gallina vella / fa molt bon caldo, / però que el prengui / qui està malalt. / Jo prefereixo / ben rostidetes / les polles tendres / amb enciam". Al final les dones, tipus dels homes, agafen la diligència i els deixen plantats.

A més de les obres comentades, Vidal en va fer vuit més, que no han pogut ser localitzades: *Aridez y fertilidad*, *La veu de la consciència*, *Les ànimes de cal Borra* (1866), *Lo rectó de Vallfogona* (1866), *Doña O la capitana* (1869), *Lo mirall dels jugadors* (1872), *Los càntirs de Vilafranca* i *La gàbia de la cotorra*.

◁ Poesia tràgica i còmica ▷

Vidal va escriure moltes poesies en castellà. Un bon nombre les va publicar al *Diario*, encara que és difícil concretar totes les que són d'ell perquè sortien sense firmar. No obstant això, el seu estil directe el delata. Bona part són poemes per enriure's de persones que l'han criticat. Ell els respon amb poemes que diuen, per exemple, si et pica et rasques.

Dels altres poemes, més seriosos, n'han trascendit tres que han estat publicats a diferents ressenyes biogràfiques. Un el va escriure quan va morir la seva mare i ofereix una imatge de l'escriptor totalment novedosa ja que davant d'aquell fet va reaccionar literàriament amb aires de profund romanticisme: "En vano en mi dolor tu auxilio imploro. / Mi voz se hiela en el sepulcro frío... / ¿Quién de mis ojos el ardiente lloro / recogerá de hoy más? / ¡Ay! De la muerte atroz la planta dura / holló tu vida, y al morir dejaste / en la orfandad aciaga y prematura / mi tierna juventud".

I encara més: "Que de mi madre a la ceniza fría / se mezcle mi ceniza, cual estuvo / mi existencia a la suya unida un día / en su seno de amor. / Y cuando suene el imperioso acento / que el polvo de la huesa reanime, / y los montes arranque de su asiento / del arcángel la voz, / unidos en la vida volveremos / que nunca ha de acabar".

Vestit de poeta romàntic

Però també va deixar peces poètiques més animades. Com *Las máscaras*, que comença així: "No me deja mi madre / ir al baile en Carnaval / porque dice que en el baile / un mal paso es fácil dar. / ¡Qué simplón! / Malos pasos sin enmiendas, / caro Antón, / se dan en Carnestolendas / y en Semana de Pasión".

Un altre poema, *La escala y el galán*, reproduïx la queixa d'una escala a un home que l'ha feta servir i després l'ha deixada de banda. Ell la reprén: "Leño grosero, / mal tu misión conociste, / para subir me serviste, / para bajar no te quiero". I el poeta sintetitza finalment: "Hoy así los hombres son. / Desde abajo ¡qué dulzura! / y en viéndose a cierta altura / se mofan del escalón".

◁ Una mort a l'alcaldia ▷

Quan més intensa era la seva activitat i quan amb més entusiasme i eficàcia estava entregat a la tasca de govern de la vila, segons explica Freixa, el sorprengué la mort la matinada del 27 de juliol de 1878, després d'una curta i greu malaltia. El mateix Freixa en fa aquest corol·lari: "*Hincado dentro de la burguesía por nacimiento y por fortuna, tuvo los defectos y virtudes de aquella sociedad, pero su vibrante humanidad le impidió siempre distanciarse de la raíz de los problemas, con lo que se acercó al pueblo y participó en sus cuitas, aunque sin prometerle más de lo que podía dar. Fue popular en silencio (...) Se esforzó más que en 'organizar' el aplauso de sus obras teatrales y políticas, en 'desorganizar' la adulación y el servilismo (...) Por eso quiso siempre para el pueblo educación y sentido crítico (...) llamándose antiliberal, era mucho más liberal que los que demasiado gravemente así se llamaban*".

A la seva mort, l'amic Antoni Urgellés va compondre una simfonia fúnebre per a piano dedicada a la seva memòria amb el nom de *Requiescat in Pace*.

Set anys després, Josep Coroleu el qualificava de *gentleman* en el butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer i el retratava així: "*Aquel hombre tan aristócrata por la nobleza de sus instintos, tan conservador por sus opiniones políticas, era en el trato más demócrata de los villanoveses. (...) Por esto, a pesar de sus opiniones políticas que no se recataba de manifestar a todos y no obstante la agitación de los tiempos en los cuales ejerció cargos públicos, no tuvo jamás un enemigo; su trato le granjeaba la popularidad sin tomarse la molestia de buscarla*".

Durant la festa major de 1916 es va col·locar una placa a la seva casa del carrer Major, recordant que allí nasqué el "*cofundador del teatro catala*". Uns anys més tard, aquest carrer va ser batejat amb el seu nom. Es va dir carrer de Francesc de Sales Vidal des de 1932 fins el 1939. Poc després de l'entrada de les tropes del general Franco a la ciutat fou arrencada la placa i canviat el nom del carrer dins la campanya d'anul·lar tots els noms de carrers que havien posat els ajuntaments republicans. En l'actualitat un altre carrer porta el seu nom a prop de l'antic camp de futbol.

El juliol de 1939 Gustau Galceran va fer a *Prisma*, la revista de la *intelligentzia* local, un retrat de Vidal, del qual assegurava que "*de totes les figures teatrals per ell ideades cap de tant interessant, rica en matisos, atractiva i simpàtica com ell mateix*". Galceran es lamentava que s'haguessin perdut les poesies castellaneres de Vidal. Al número següent de la mateixa revista, Manuel Creus Esther responia: "*Afortunadament moltes de les poesies que tu suposes perdudes, tindrè el gust de mostrar-te-les del puny i lletra del meu sogre, reunides per ell mateix en un àlbum que, com preuada joia, guardem en aquesta casa*". Malauradament, la biblioteca Creus també es troba ara mateix en paratge desconegut.

◁ L'aparició de la tercera imatge ▷

A la façana de la casa número 36 del carrer Major hi queden encara les marques dels quatre claus que fixaven la gran placa en record del comediògraf. Recentment vaig anar a veure si la placa havia estat reposada. Però no, tot segueix igual. Vaig fer-ne una fotografia de record i vaig seguir fent el turista pels voltants, respirant l'aroma del cor de la primera Vilanova. Vaig arribar fins a la església arxiprestal, que queda a poca distància de la antiga casa dels Vidal. Vaig fer algunes fotografies del campanar coronat d'aparatoses bastides per restaurar-ne l'estructura. També vaig retratar la façana del temple, amb la imatge de sant Antoni presidint-la.

L'endemà, ja davant de l'ordinador, vaig crear una nova carpeta amb el nom de 'FdeS' i hi vaig descarregar les fotos que havia fet a la casa del poeta i a l'església. A la mateixa carpeta hi vaig posar les imatges de Francesc de Sales que havia anat reunint. Quan ja ho tenia junt vaig començar a remirar les fotografies. De primer, tot em semblava normal. Però de sobte em vaig quedar mirant fixament, no sabia ben bé per què, la imatge de sant Antoni que havia retratat a la façana del temple. Aquella cara..., aquelles barbes... em recordaven alguna cosa. EL PACO!!! La cara de sant Antoni em recordava la cara del Paco Vidal. Vaig agafar la foto del sant del porquet i la del bust del dramaturg que hi ha a la biblioteca i les vaig posar en una mateixa pantalla, l'una al costat de l'altra: les dues cares s'assemblen moltíssim. Pot ser que siguin fetes pel mateix escultor? Pot ser que estiguin inspirades en la mateixa persona?

A la prestatgeria dels llibres del sòtan de casa hi ha un grapat de volums d'història de Vilanova. Vaig buscar els que parlen de l'època de la construcció del temple: al Pare Garí, cap referència sobre qui havia fet aquella estàtua; al Coroleu, tampoc; al llibre del Freixa, ni una paraula. Vaig remenar prospectes turístics que expliquen els monuments de la ciutat. Res. Vaig buscar al Google 'Vilanova sant Antoni escultor'. Res. Em donava per vençut.

Ho havia remenat tot i estava tan excitat per la troballa com frustrat per la falta de confirmació. Llavors se'm va acudir que encara quedava una altra possibilitat: el llibre d'Albert Virella sobre *Vilanova. Imatges de la ciutat i de la comarca*. Vaig recuperar l'animació. "*La ciutat... El temple arxiprestal de sant Antoni*"... Aquí en parla, a la pàgina 77: "*...és aquesta façana la més recent del temple (...)*" Diu que la façana va estar incacabada durant tres quarts de segle, "*però, el 1876 es va nomenar una comissió per a recaptar fons per enllestir-la (...)* i moltes persones notables d'aquell temps aportaren quantitats força pujades.

El notari Jaume Marià Ramona va donar 1.000 pessetes i además la monumental i grandiosa imatge de Sant Antoni, esculpida en pedra per Pau Carbonell..." PAU CARBONELL!!! Coincideix amb el P. Carbonell que signa el bust del magatzem del museu. P. és Pau. Pau Carbonell va fer les dues escultures i la mateixa persona va fer

de model per esculpir el bust que s'exposa al museu i la cara de sant Antoni a la façana del temple arxiprestal. L'única diferència és que al comediògraf li va fer la barba acabada en forma de forca, com la tenia, i al sant li va arrodonir, treient-li així l'element més mundà i, segons com es miri, diabòlic. Una nova posta en escena de Paco Vidal a la façana de l'arxiprestal!

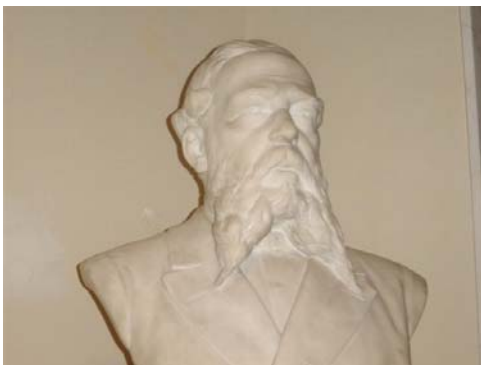
Per què aquest conservador-liberal es va deixar immortalitzar en la figura pètria del sant del porquet, destinada a presidir durant segles o fins que hi hagi un terratrèmol descomunal la seu parroquial? Potser per teatralitat, com una forma de fer teatre, la cosa que més li agradava a la vida. Com una escena que es prolonga a través de centúries, indestructible fins i tot pels revolucionaris que el 1936 van intentar tirar-la a terra sense aconseguir-ho i que la van danyar només superficialment.

L'insigne dramaturg, en una mostra més de la seva concepció teatral no sols de la vida sinó també de la postvida, copresideix el temple dels maçons i, donant cara al patró de la ciutat, presideix també el temple dels cristians. No podia aspirar a més. Ja hem localitzat la tercera imatge.

Només queden altres misteris per aclarir sobre aquest personatge, paradigma de la carnavalada del segle XIX i del tarannà reversible dels veïns d'aquesta vila, capaços de canviar la serenitat més rigorosa per la disbauxa controlada en un petar de dits.

Se'n sabran noves coses el dia que es trobin els sis anuaris *Del abuelo Francisco* que falten; el dia que en algun racó apareguin les vuit obres perdudes; el dia que es descobreixi on para la biblioteca que se'n va anar dalt d'un carro a Viladellops; el dia que surti l'amagada col·lecció del diari *El Eco de Villanueva* o un miracle tregui d'algun pou de pols els desapareguts exemplars de l'altre diari vidalià i trencador, *La Opinión*; el dia que es recuperi l'edició del *Diario de Villanueva* dels anys que va ser alcalde de la ciutat.

Després de conèixer la complexitat del personatge i de descobrir la seva anònima presència al temple gran de la ciutat, encara sembla més creïble la història que explica que el senyor alcalde es va aixecar del silló solemnement, es va treure els pantalons amb gran dignitat i els va regalar al pobre que li acabava de demanar si tenia uns pantalons vells per donar-li, perquè estava tan necessitat que no disposava ni de roba per canviar-se.

El bust de la Biblioteca-Museu Balaguer, obra de P. Carbonell

La tercera imatge: l'escultura de Sant Antoni (a la façana de l'arxiprestal), feta per Pau Carbonell, que guarda molta similitud amb el bust del Museo. Per fer la cara del sant, l'escultor prengué com a model a Francesc de Sales Vidal.